

Proiect de conservare – restaurare pictură murală

Monument: : **Biserica cu hramul *Sfântul Nicolae* și *Sfânta Parascheva* din
Comuna Căineni, sat Greblești, jud. Vâlcea**

Cod: LMI: VL-II-B-09778

Beneficiar : **Parohia Greblești**

Întocmit proiect : **Asist. Univ. dr. Grecu Dorin**

Executant proiect : **Lect .univ. dr. Darida Ioan**

Cuprins

1.	Date istorice generale.....	3
2.	Descrierea monumentului.....	8
2.1	Arhitectura.....	8
2.2.	Pictura. Discurs iconografic	15
2.2.1.	Tehnica de execuție a picturii murale.....	15
2.2.2.	Discurs iconografic.....	16
3.	Intervenții în timp asupra monumentului	22
4.	Starea de conservare	24
4.1.	Zidăria.....	24
4.2.	Stratul suport	24
4.3.	Película de culoare	29
7.2.	Sondaje stratigrafice- macrostratigrafii	48
7.3.	Măsurători de temperatură și umiditate	49
8.	Propuneri privind intervențiile de conservare-restaurare.....	50
8.1.	Intervenții la stratul de culoare.....	50
8.1.1.	Consolidarea stratului de culoare.....	50
8.1.2.	Îndepărtarea mortarelor necorespunzătoare.....	50
8.1.3.	Curățarea preliminară a stratului de culoare- depuneri neaderente	51
8.1.4.	Curățarea prin procedee fizico-chimice și acțiune mecanică a depunerilor aderente	51
8.2 .	Îndepărtarea prin procedee fizico-chimice a eflorescentelor solubile	53
8.3.	Intervenții la nivelul stratului suport.....	54
8.3.1.	Asigurarea provizorie a marginilor stratului suport desprins sau fracturat.....	54
8.3.2.	Îndepărtarea mortarelor necorespunzătoare	54
8.3.3.	Asigurarea marginilor stratului suport desprins, fracturat	55
8.3.4.	Trăirea marginilor stratului suport.....	55
8.3.5.	Chituirea crăpăturilor , fisurilor și lacunelor.....	56
8.3.6.	Tratarea lacunelor de întindere mică și medie ale stratului suport din câmpul pictural.....	56
8.3.7.	Tratarea câmpurilor mari lacunare din stratul suport	57
8.2.8.	Consolidarea stratului suport desprins de zidărie prin injectare	57
9.	Propuneri de prezentare estetică finală	59

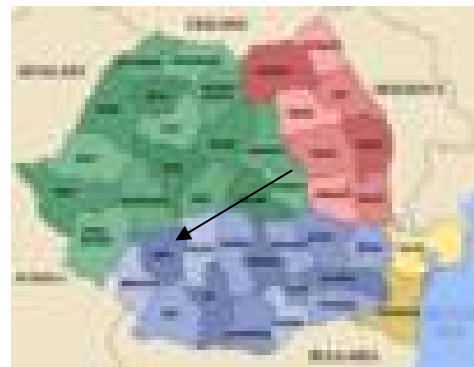
PROIECT GENERAL DE CONSERVARE-RESTAURARE

1. Date istorice generale

Comuna Căineni face parte dint-un dat natural, Țara Loviștei, care evocă în același timp, vechime istorică și specificitate geografică. Țara Loviștei este o microregiune istorică din nordul actualului județ Vâlcea, fiind situată între masivele Parâng și Făgăraș, pe cursul mijlociu al râului Olt, de asemenea fiind străbătută și de râul Lotru. În centrul acestei regiuni se află depresiunea Loviștei. Cele mai importante localități din regiune sunt Brezoi, Voineasa, Căineni și Perișani. Regiunea este străbătută de una dintre cele mai importante artere de circulație care face legătura dintre Transilvania și sudul României.

Pământ străvechi de locuire dacică, pe cetățile cărora s-au ridicat cnezatele lui Seneslau, apoi Tihomir, tatăl lui Basarab, apoi Basarab, ctitorul țării dintre Carpați și Dunăre. Aici, în apropiere de Perișani, într-un clește de stânci, a fost Posada înfrângerii lui Carol Robert D'Anjou, de către Basarab întemeietorul, pecetluindu-se în ființa Munteniei și implicit libertatea Loviștei. Victoria lui Basarab I a reprezentat nașterea statului feudal independent în Țara Românească și libertatea credinței ortodoxe, aceasta din urmă fiind confirmată practic prin înființarea unei Mitropolii Ortodoxe la Curtea de Argeș, la mijlocul secolului al-XIV-lea, când în Țara Românească începuse să dispară micile insulițe de catolicism create prin intermediul maghiarilor la presiunea papalității.

Fig1 si2- Încadrarea geografică a comunei Câineni și a Țării Loviștei pe harta jud. Vâlcea

Din această „țară”, Țara Loviștei, face parte și comuna Căineni, care are privilegiul de a beneficia de așezarea favorabilă de o parte și de alta a Oltului, în nordul Țării Loviștei și al județului Vâlcea, fiind una dintre principalele porți de legătură între Vechiul Regat și Ardeal. Localizând comuna Căineni pe harta României, se poate observa că este așezată în extremitatea nord-vestică a Olteniei și aproximativ în zona central-sudică a țării.

Satele care compun comuna Căineni sunt: Căinenii Mici (sau Căinenii de Argeș) care este și centru administrativ al comunei, Căinenii Mari (Căineni de Vâlcea), Greblești, Robești, Priloage și Rau Vadului. Multă vreme satul s-a numit Căneni sau Căineni, cu evidente extracții din cuvântul „câine”, iar mai înainte s-a numit Genune (1415 – Mircea cel Bătrân), iar mai înainte, în vremea stăpânirii romane s-a numit Pons Vetus (Podul Vechi), toponim ce indică în mod cât se poate de limpede faptul că romanii au găsit aici o așezare omenească întemeiată de stramoșii noștri geto-daci.

Cercetările arheologice au demonstrat că teritoriul comunei Căineni a fost locuit din timpuri imemorabile. S-au descoperit vestigii

arheologice la Greblești, pe râul Boia¹, și la Căinenii Mari, în Muchia Runcului, care atestă urme ale epocii bronzului. Astfel, în partea de sud-est a satului Greblești, în locul numit Delușel, s-a găsit o secure de bronz cu cârlig, unealtă tipică epocii târzii a bronzului. Tot în Greblești, pe Valea Boii, și în Căinenii Mari, pe muchia Runcului, s-au găsit urme arheologice și mai vechi, și anume topoare de piatră cu gaură de înmănușare, ce aparțin Neoliticului.

La începutul secolului al-IV-lea, prin noua politică dunăreană inaugurată de Constantin Chludus (293-306) și continuată cu succes de fiul sau Constantin cel Mare (306-377), circulația pe vechiul drum alutan care străbătea și comuna Căineni, a cunoscut o activitate intensă ca urmare a revitalizării vechilor legături de o parte și de alta a Carpaților. Drumul Oltului a fost calea pe care s-a propagat timp de o jumătate de mileniu, cultura română în Dacia, contribuind la continuarea romanizării populației autohtone și după anul 271 d.Hr. Pe de altă parte, asigurând circulația între nordul și sudul Daciei, aceeași arteră de circulație a contribuit la întărirea unității cultural-economice daco-romane.

Dintre documentele vechi, care conțin referiri la actuala comună Căineni, menționăm „Tabula Peutingeriana”, document redactat pe pergament în secolul al-III-lea d.Hr. în care sunt menționate localitățile Praetorium (Racovița – Copăcenii), și Ponus Vetus (Căineni) și „Geographia” lui Ptolemeu (ccz. 90-168 d.Hr.), unde apare numele Olt sub forma tradițională latină „Alutus”.

Satul Greblești² se află la 3 km sud-est de Căinenii Mici, pe vechiul drum antic Calea Mare, actualul drum DN7D, și este cel mai mare

---

¹ Toponim de origine slavă ca și Loviște, și înseamnă apa care bate violent în maluri, care vine mare.

² Satul s-a numit așa pentru că locuitorii lui au venit dintr-un loc numit Grebla.

sat al comunei. Locuitorii acestei comune provin atât din Transilvania, cât și din zonele Argeș și Vâlcea. După opinia lui Șt. Meteș³, „la origine, locuitorii satelor Câineni de Vâlcea și de Argeș sunt ungureni margineni din jurul Sibiului, care și-au pastrat portul, obiceiurile, limba și ocupația străbună – oieritul – și sunt veniți pe la 1760”.

O etimologie a toponimului Greblești are la bază o ocupație veche a locuitorilor de pe aceste meleaguri, și anume tăiatul lemnelor și plutăritul. Până în anii '50, buștenii și metrii⁴ erau transportați pe apa Boii. În anumite locuri, erau instalate grătare mari de lemn de brad numite „greble” care serveau la oprirea și acumularea materialului lemnos.

Fig 3- Comuna Racovița

În curtea bisericii vechi din Greblești a existat o groapă comună în care au fost puse oseminte ale soldaților cazuți în primul razboi mondial, eroi necunoscuți, ale caror ramașițe au fost găsite pe dealurile și munții din

³ Șt. Meteș, *Emigrări din Transilvania în sec. XIII-XV*, București, Ed. Științifică, 1971, pag.85 și 200.

⁴ Bucați de lemn cu lungimea de 1 metru.

jur, de la Coți până la Mormant, ei fiind atât români, cât și germani, austrieci și maghiari. Aceste oseminte au fost adunate timp de doi ani de calugarul Bâscoveanu, ajutat de ciobani și de localnici. Acest calugăr a luptat în razboiul balcanic din 1913 și în primul razboi mondial, iar pentru faptele sale de bravură, săvârșite în luptele de langa Orlat – Sibiu în 1916, a fost răsplătit cu decorația „Virtutea militară: și cu gradul de caporal. Apoi a cazut prizonier ajungând în Germania, unde în lagărul Danzig-Troyl i-a îngrijit pe bolnavi și a săpat gropi pentru cei morți pe care îi îngropa creștinește. Întorcându-se în țară, pe când trecea prin munți, el a dat peste o mulțime de oseminte omenești într-o padure. De atunci, timp de doi ani, călugarul Bâscoveanu a cercetat munții și pădurile pentru a descoperi osemintele eroilor și să le depună în biserica veche din Greblești, unde au fost îngropate creștinește într-o groapă comună. El personal a adus acolo osemintele a aproximativ 600 de eroi, diferența de până la 750 provenind de la ciobani și localnici, care l-au hrănit și i-au oferit adăpost, adunând osemintele eroilor cazuți în Tara Loviștei, între Căineni și Perișani.

Ca și biserica „Sfântul Nicolae” din Căinenii Mici, și biserica veche din Greblești a fost profanată în timpul primului razboi mondial de către ocupanți, care au sustras odăjiile, vasele de argint suflate în aur și o parte din mobilier, transformând-o în grajd pentru cai. În anul 1986, biserica a fost consolidată și i s-a făcut acoperiș nou, s-au refăcut și clopotnița și zidul înconjurător și si-au pus porți noi, metalice.

Biserica veche din Greblești a fost declarată monument istoric încă din anul 1901. Biserica veche din Greblești, are o valoare inestimabilă din cauza faptului că este pictată și la exterior, caracteristică rar întâlnită la bisericile din Țara Românească.

2. Descrierea monumentului

2.1 Arhitectura

În localitatea Greblești până în 1790 a existat o biserică mică, de lemn, care între timp a devenit neîncăpătoare.

De aceea, în 1792 s-a terminat de zidit din temelie actuala biserică, lucrarea realizându-se pe cheltuiala jupânului Dumitru Iovoiu împreună cu soția sa, Păuna și fiii lor, ajutați fiind și de enoriași. Dumitru Iovoiu

Fig 4- Bis Sf. Nicolae și Sf. Parascheva

era negustor de

piei de miel, oaie, capră și vită, pe care le

cumpara de mulți ani de la locuitorii din satul Greblești, de care apoi s-a atasat sentimental. Vazând bisericuța de lemn mică și neîncăpătoare, el s-a oferit să facă alta nouă, mai mare, din zid, contribuind cu cea mai mare sumă de bani la construcția ei care începe în anul 1790 și se termină după doi ani. Devenind iarași neîncăpătoare, biserica a suferit modificari făcute de enoriași în anul 1883, . Atunci s-a extins naosul cuprinzând și fostul pronaos, deasupra căruia s-a

Fig 5- podul (balconul) adăugat deasupra naosului mărit

construit podul (balconul), unde puteau sta o parte din enoriași. În anul 1793 biserica s-a zugrăvit în interior, iar în anul 1795 s-a zugrăvit și la exterior, ulterior curtea bisericii fiind înconjurată cu zid de piatră. Sfințirea bisericii a avut loc la 14 august 1793, fiind făcută de către Episcopul Iosif al Argeșului⁵.

Biserica nu are turlă, iar clopotnița este construită separat chiar în fața intrării. Pisania este zugrăvită, cuprinsul ei fiind următorul: „Întru slava Sf. Erarh Nicolae și Cuvioasei Paraschiva s-au zidit această sfântă biserică sub. Dn. Alexandru Muruz Voevod, cu binecuvântarea Preasfinției Sale, Parintelui Iosif, Episcop Argeș, de Dumitru Iovoiu și Păuna, cu fiii lor: Gheorghe, Constantin, Anastase, ajutând enoriașii din Greblești după voie, an 1792. Reparația și sfințirea din nou făcută de enoriași, an 1882. Zugrăvită din nou de enoriașii Greblești, an 1891”.

Fig 6- pisania din pridvor

Pe un clopot există însemnarea: „1738, Dumitru, Paraschiv...”, ceea ce indică existența vechii biserici din lemn. Deasupra usii sunt zugrăviți

---

⁵ Cu numele de Ion Socolescu, era fiu de preot din satul Mălaia, de pe raul Lotru și a devenit primul episcop al înființatei Episcopii a Argeșului (18 octombrie 1793).

Sfântul Nicolae și Sfânta Parascheva, cu însemnarea: „1800, Iunie 14, Ioan Zugrav”.

În naos, pe zidul despartitor (de la mărirea naosului din 1883), sunt zugrăviți ctitorii: Nicolae Boromiz, Stanca Boromiz, Iorga Rebegel, Maria Smaranda, Constantin Popescu. În pronaos este zugrăvită scena scoaterii din Rai a lui Adam și a Evei, de către înger. Pe zidul din partea de sud este însemnarea: „Călătorilor, călătorilor! Trecând pe la casele noastre, spuneți la ai noștri că noi odihnim aici peste 750 de eroi. Supt îngrijirea Pr. I. Negoescu-Hagi 1928, mai 23. Pictor Popescu – Șerbănești”.

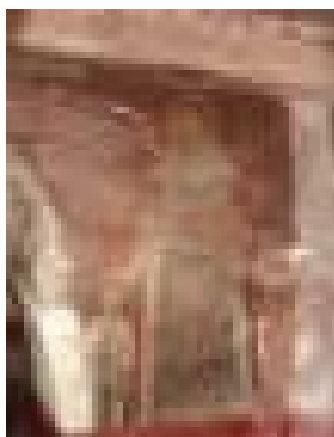

Fig 7-Stanca Boromiz (naos)

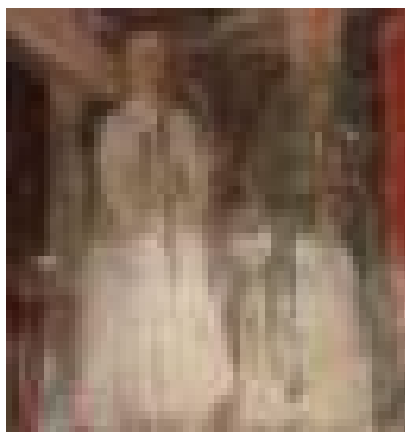

Fig 8- Iorga Rebegel și Maria

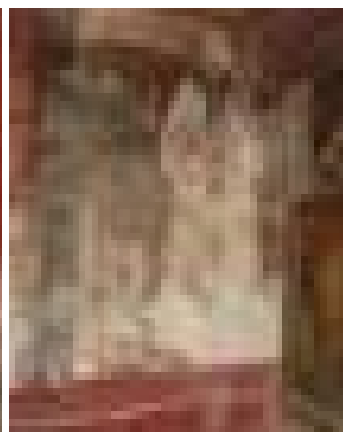

Fig 9- Maria Smaranda,

Constantin Popescu

Planul bisericii este în formă de navă simplă, dreptunghiulară, și are lungimea totală de 20,35 m și lățimea de 5,50m.

Înălțimea la cornișe este de 4,80m, iar la coama acoperișului este de 9,00m.

Altarul este de formă semicirculară la interior și poligonală la exterior. Pe latura estică, în axul ei central este prevăzută cu o fereastră de aceleași dimensiuni cu cele din naos și o nișă în proscomidie.

Latura de vest se constituie din zidăria tâmplei, care are prevăzută în registrul inferior cele trei spații de acces, în care sunt montate porțile împărătești și porțile diaconești.

La exterior se remarcă, la nivel median, decorul realizat prin așezarea cărămizilor în colț pe un singur rând, la nivelul superior, ornamentul arhitectural din trei rânduri de cărămizi așezate în colț, iar la nivelul inferior se remarcă soclul ce iese peste nivelul zidului.

Naosul, ca spațiu liturgic destinat exclusiv bărbaților, este de formă dreptunghiulară, cu lungimea de 4,90 m și lățimea de 4.20 m.

Pe latura sudică, sunt două ferestre de dimensiuni relativ mici, iar pe latura de nord, o singură fereastră de dimensiuni aproximativ egale cu cele de pe latura sudică.

Latura estică este constituită din tâmpla zidită. Având în vedere lipsa turlei de pe naos, centrul de interes general al bisericii și sensul axiologic este dat de funcția de contemplare⁶, respectiv tâmpla zidită aflată pe latura estică. Această latură este împărțită în cinci registre orizontale, cele din partea superioară fiind marcate cu ornamente în relief.

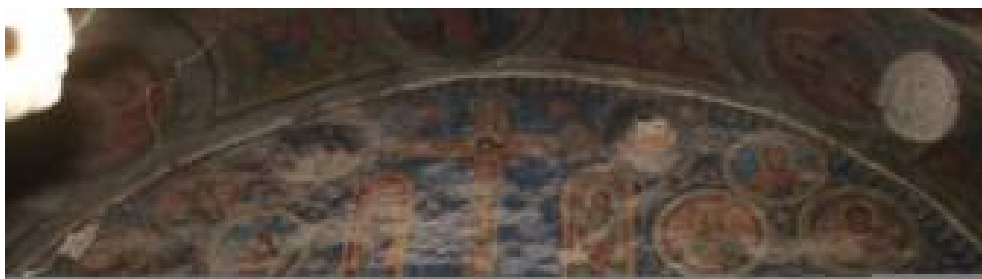

Fig 10- Catapeteasma bisericii

---

⁶ Ortodoxia promovează somptuosul, bogația, narațiunea amplă.

Deschiderile ușilor diaconești sunt tratate decorativ, prin combinarea unui arc aplatizat ca formă constructivă de bază, cu arcul suspendat și arcul în acoladă. La porțile împărătești arcul aplatizat se defășoară autonom iar combinația între arcul suspendat și cel în acoladă este ridicat în planul original subliniind astfel importanța zonei.

Peretele de est al naosului are prevazute trei deschideri, una centrală de acces și două laterale, având scop decorativ și de vizibilitate.

Descărcarea greutății timpanului care este surmontat se face prin arcele în plin centru care se reazămă pe cei patru piloni de secțiune pătrată, prevazuti cu impostă .

Pronaosul are plan poligonal, cu tavanul tratat asemanator naosului. Are o lungime de 3,40m, o latime de 4,20m, latura ușii având 2,35m. Pronaosul nu prezintă ferestre nici pe peretele de sud nici pe cel de nord.

Pridvorul a fost anexat pe latura vestică, din zidărie de cărămidă cu mortar de var și nisip, ulterior tencuit și pictat, atât la interior cât și la exterior, având lungimea de 2,18m și lățimea de 4,35m. Pe peretele dinspre sud se află ușa de acces în pridvor. Paramentul vizibil de la exterior, se ridică față de cel al structurii de lemn cu aproximativ 1m.

Fig 11- Perete sud, intrarea în pridvor

Latura estică este rezultatul adaptării la planul poligonal al pronaosului a unui zid în plan drept, comun cu latura vestică a pronaosului⁷. Zona obținută din zidărie și tangentele pereților de lemn este închisă tot cu zidărie rezultând două spații de plan triunghiular închise pe toate laturile. Ventilația acestor spații este asigurată de practicarea a câtor două nișe, suprapuse, de-o parte și de alta a axei centrale.

Fig 12- Latura estică a monumentului

Latura sudică și cea nordică este tratată asemănător la nivelul paramentului. Astfel, pe aceste laturi au fost prevăzute două deschideri, cu rol de fereastră, cu arcatura în formă de mâner de coș, cu deschidere largă de aproximativ 1,40m, începând la interior chiar de la zidul dintre pridvor și pronaos iar la exterior de la aproximativ 1,40m. Această opțiune constructivă a avut în vedere jocul volumelor și golurilor privite de la exterior.

⁷ Pe această latură este situată intrarea inițială a bisericii de lemn, odata cu adaptarea pridvorului, ușa a devenit intermediară.

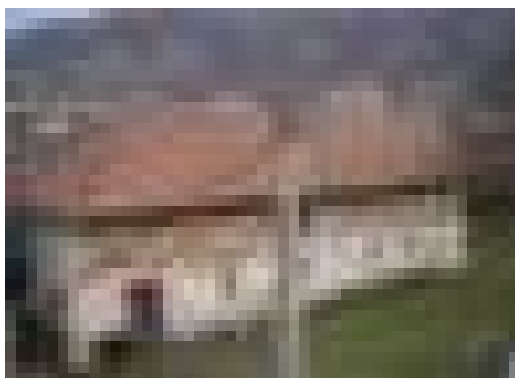

Fig 13- Peretele de sud al bisericii

Latura vestică este tratată cu trei deschideri, una centrală cu rol de acces, care are deschidere în arcatură sub formă de mâner de coș și două laterale cu rol de ferestre cu arcatură în plin centru. Tratatul finisajelor este neglijent luând în calcul și intervențiile succesive de reparații.

Tavanul este drept, din scândură subțire, încastrată inițial în cei doi pereți, vest și est. Dezâncistrarea scândurilor se datorează uscării în timp a scândurii cumulată cu “lăsarea” (săgeată) unei grinzi degradată de umiditatea de infiltrație.

Învelitoarea de pe structura de lemn este construită din tiglă, în două ape, cu mențiunea că pe zona estică a altarului ea se desfășoară urmărind elementele constructive ale acoperișului iar la punctul de îmbinare cu pridvorul are tendința de a urmări forma structurii originale.

Fig .14- Ansamblul arhitectural

2.2. Pictura. Discurs iconografic

2.2.1.Tehnica de execuție a picturii murale

Pictura este executată în două tehnici diferite după cum urmează:

a) Pictura originală din altar, naos și pronaos a fost executată în tehnica *frescă*, dar este în mare parte acoperită de mai multe repictări executate la intervale de timp diferite. Pictura originală *în frescă* a fost realizată în anul 1793, autorul ei fiind necunoscut.

Structura tencuielilor este realizată din ariccio compus dintr-un liant, respectiv varul gras cu adios de nisip silicos de râu și intonaco compus din var și fibre organice, respectiv câlți cu rol de armare a stratului.

Fig.15Detaliu frescă-naos

Stratigrafia acestui tip de pictură implică un prim strat de egalizare a suprafeței peretelui de cărămidă compus dintr-un mortar din var cu nisip și eventual cărămidă pisată.

Stratul de intonaco este constituit din var și o densă rețea de câlți de in sau cânepă

Película de culoare este înglobată în stratul de carbonat de calciu prin reacția de carbonatare, nefiind utilizat nici un alt liant pentru fixarea pigmentului.

Pictura în frescă din punct de vedere tehnic este de calitate fiind stabilă în timp chiar și sub stratul de repictări și depuneri aderente.

b) Pridvorul este pictat în ulei, de către pictorul Popescu Șerbănești, care a realizat ultima pictură în anul 1928. De asemenea și pictura de la exterior a fost executată tot în tehnica culorilor de ulei.

Suportul picturii în ulei este constituit din var și nisip de granulație medie ceea ce face să aibă o structură ușor poroasă.

Stilul de execuție al picturii în ulei este *neoclastic* păstrând unele influențe bizantine (ex. aureolele sfinților trasate decorativ).

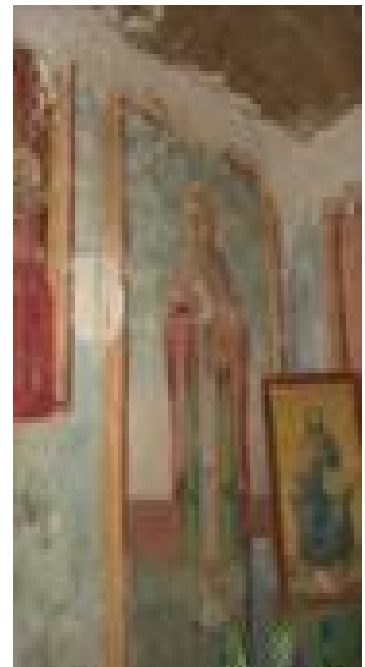

Fig.16.Detaliu pictură
în ulei-pridvor

2.2.2.Discurs iconografic

Absida altarului

Altarul a fost complet repictat în ulei și ceea ce se vede este ultima pictură. Conca a fost rezervată imaginii Maicii Domnului ‘ Cea mai înaltă decât cerurile’ stând pe tron cu Pruncul pe genunchi, flancată de cei doi arhangheli. Deasupra Maicii Domnului sunt reprezentați Duhul Sfânt printr-un porumbel alb și Mântuitorul.

Fig 17- Conca altarului

Imediat sub registrul rezervat Maicii Domnului, pe interiorul tâmplei, se află ilustrată scena Jertfa lui Avraam.

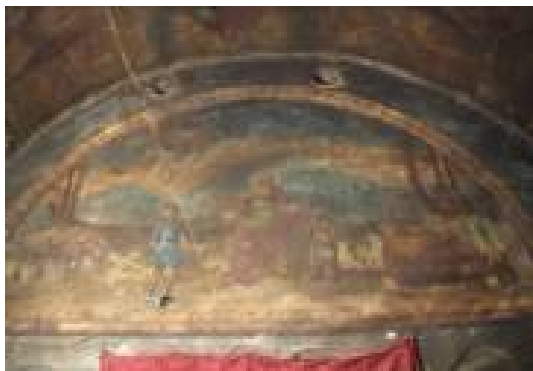

Fig. 18- Jertfa lui Avraam.

În registrul inferior sunt reprezentați sfinți ierarhi, printre care Sf. Ierarh Spiridon și Sf. Ioan Gură de Aur.

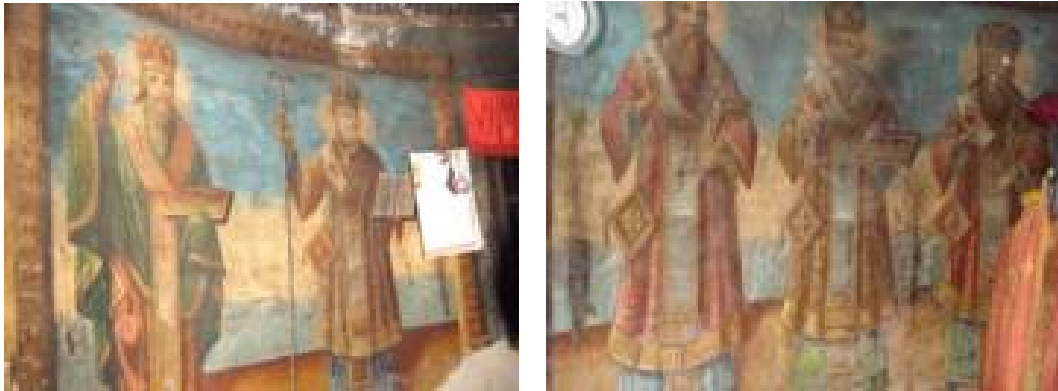

Fig. 19 și 20- Registrul cu Sfinții Ierarhi

Programul iconografic, deși redus, respectă tradiția. Temele folosite sunt cele legate în mod firesc, de taina euharistiei. Fecioara instrument al întrupării fără de care jertfa mântuitoare a Fiului lui Dumnezeu nu ar fi fost posibilă, domină prin loc și importanță, fiind venerată de către Arhangheli.

Naosul

Cupola are în centrul ei pe Iisus Pantocrator înconjurat de îngeri. Sub acesta este pictată scena Liturghiei cerești.

Pe pendentivi sunt pictați Evangheliștii, iar pe arcele care susțin cupola sunt pictați sfinți în medalioane.

Pe zidul de sud, este scena Înălțarea Domnului, iar pe registrul următor sunt reprezentați *sfinți militari în picioare*.

Pe peretele de est, fațada dinspre naos, se află catapeteasma având registrele împărțite după cum urmează:

În central registrul superior se află pictat Iisus pe cruce iar lângă El este Maica Domnului și Sfântul Ioan Evanghelistul.

În registrul median sunt pictați sfinți prooroci, iar în centru este reprezentat Mântuitorul.

Cel de-al treilea registru cuprinde scene din viața Mântuitorului, scene ce reprezintă Praznicele Împaratești.

Fig 21- Catapeteasma

În a doua încăpere a naosului, cea dinspre prindvor se pot observa sfinți acoperiți parțial de un plafon de lemn tencuit adăugat ulterior picturii.

Pe peretele de nord se află reprezentată scena “Punerea în mormânt”. Pe pila dinspre nord este pictată Maica Domnului cu Pruncul iar pe cea dinspre sud este Mântuitorul.

Tot în naos pe peretele de sud sunt reprezentați ctitorii bisericii.

Fig 22- pila dinspre nord

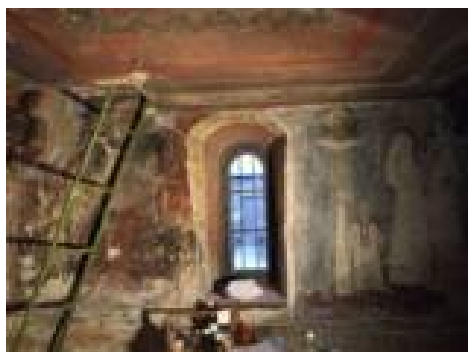
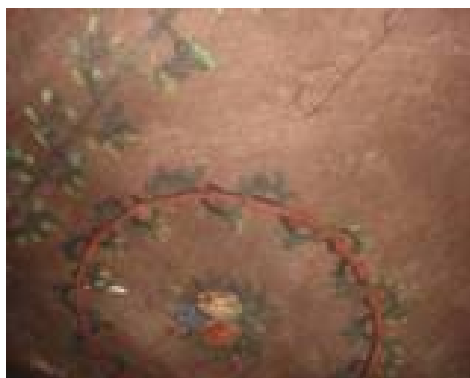

Fig 24. ctitorii , peretele de sud

Pronaos

Pe cupola din pronaos este reprezentat Iisus Emanuel, iar pe pandantivi sunt pictați îngeri.

Pe peretele de sud al pronaosului este reprezentată scena *Ioan predicând în pustie*, iar arcele ce susțin cupola sunt decorate cu sfinți în medalioane.

Pe registrul inferior sunt pictați în culori de ulei sfinți în picioare, aceștia sunt suprapuși peste pictura în frescă.

Astfel începând cu perete de sud sunt reprezentate Sfânta Varvara și Sfânta Marina. Continuând cu Sf. Pavel și Petru pe peretele de vest având pictată între ei ei, deasupra ușii de intrare, macheta bisericii.

Perete de nord este decorat cu Sf. Tatiana, iar cel de est, înfățișează pe Mântuitorul și Maica domnului cu Pruncul.

Fig 25- Sf. Marine, Sf. Varvara,
perete sud

Fig 26- perete vest, macheta
bisericii

Pridvor

În pridvor pictura este executată în *tehnica ulei*, pe peretele de vest fiind reprezentată *Cina cea de Taină* în registru superior, iar în registrul inferior sunt pictați Sfinți în picioare, conform specificității registrului.

Pe peretele de est, în registrul superior este pisania bisericii, iar în cel inferior, sunt pictați Sfinți în picioare.

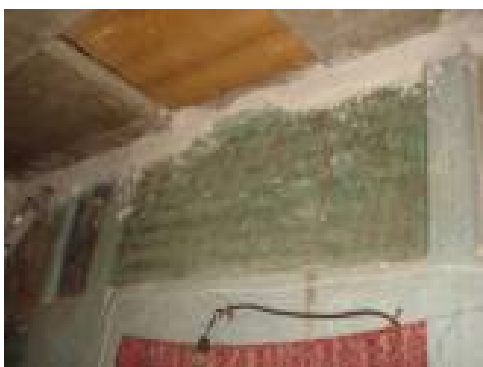

Fig 27- pisania, perete de est.

Fig 28- Cina cea de Taină, perete vest

3. Intervenții în timp asupra monumentului

Biserica-monument Sfântul Nicolae și Sfânta Parascheva din satul Greblești a suferit de-a lungul timpului mai multe etape de renovare, atât asupra arhitecturii cât și asupra picturii interioare:

În anul 1792 s-a terminat de zidit din caramidă actuala biserică veche, lucrarea realizându-se pe cheltuiala jupânului Dumitru Iovoiu și soția sa Păuna și cu fii lor fiind ajutați și de enoriași.

În 1793, biserica s-a zugravit la interior, iar în 1795 s-a zugravit și exteriorul.

Ulterior biserica a fost îngrădită cu zid de piatră.

În 1882, enoriașii au renovat biserica , aceasta fiind sfințită din nou.

Devenind neîncăpătoare biserica a suferit o transformare totală la reparațiile făcute de enoriași în anul 1883, devenind disproportională ca arhitectură. Atunci s-a mărit naosul și s-a adăugat pronaosul. Deasupra naosului s-a construit podul (balconul) .

În 1883 sunt zugrăviți ctitorii: Nicolae Boromiz, Stanca Boromiz, Iorga Rebegel, Maria Smaranda, Constantin Popescu. În pronaos e zugrăvită scena izgonirii din Rai a lui Adam și a Evei de către un înger.

În 1891 s-a zugravit din nou biserica pe cheltuiala enoriasilor.

În anul 1928, la 23 mai, a fost terminată ultima pictură de către pictorul Popescu Șerbănești.

În timpul celui de-al doilea război mondial, biserica a fost profanată și s-au sustras odajdiile, vasele de argint suflate cu aur, o parte de mobilier, fiind transformată în grajd pentru cai.

În 1986, biserica a fost consolidată, făcându-i-se și un acoperiș nou. S-a refăcut clopotnița și zidul înconjurător.

4. Starea de conservare

În urma cercetării suprafeței murale, au fost identificate o serie de degradări ale stratului suport prezente în special pe zonele afectate în primul rând datorita mișcărilor seismice, intervențiilor necorespunzătoare, precum și a umidității de capilaritate și de infiltrație. În urma cercetării suprafeței murale au fost identificate următoarele degradări privind stratul suport ce sunt prezente în toate compartimentele.

4.1. Zidăria

Expertiza tehnică întocmită în 2010 de către Expert tehnic ing. Eugeniu Dumitrache, a analizat starea generală a monumentului cât și intervențiile făcute în timp inventariind degradările din structura bisericii. Concluziile sunt de consolidare generală a monumentului, a zidăriei, printr-o centură. Lucrările de consolidare a monumentului se pot desfășura și după ce se va restaura pictura sub supravegherea pictorului restaurator.

4.2. Stratul suport

Macerări: datorate umidității de infiltrație, stratul suport prezintă cu precădere pe zonele inferioare suprafețe macerate ce au dus în timp la desprinderea și prăbușirea lor. Desigur că aceste macerări au antrenat și stratul pictural afectându-l irecuperabil. Suprafețele tangente cu zonele afectate au tendințe de friabilitate superficială, friabilitate ce se

desfășoară pe mari suprafețe. Macerări pe zone mari sunt întâlnite pe bolta altarului datorită pătrunderii apei pluviale prin infiltrație datorate acoprisului degradat.

Fig 29- Macerări ale stratului pictural cu o parte din suport

Fig 30- Zone cu macerări și desprinderi ale stratului suport- pronaos

Desprinderi, dislocari, burdușeli. Zonele mai grav afectate de aceste tipuri de degradare se găsesc cu precădere în zona mediană și inferioară, acolo unde fenomenul umidității de infiltrație a existat timp mai

îndelungat. Burdușeli apar cu preponderență în registrul superior al pridvorului dar și pe alte zone mai mici din naos și pronaos.

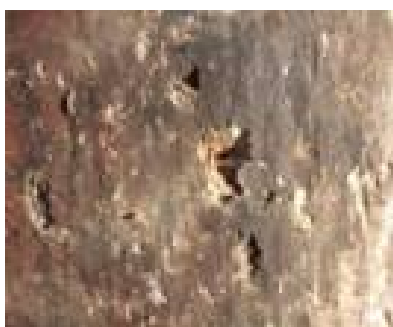

Fig. 31- Lacune strat suport-naos

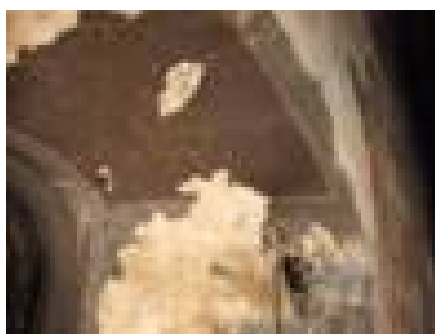

Fig 32- Suprazona boltei din pronaos

De mărimi și adâncimi diferite sunt prezente în toate compartimentele pe arii extinse în zonele de desprinderi și burdușeli, mai ales în zonele inferioare supuse influenței diferitelor tipuri de umiditate, sau intervenții necorespunzătoare.

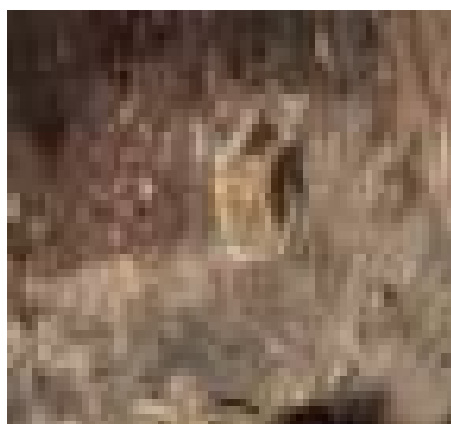
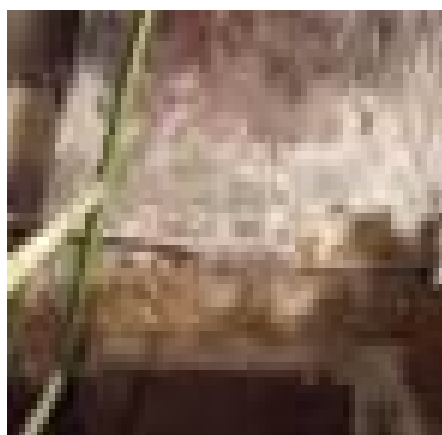

Fig 33,34- Macerări ale suportului naos

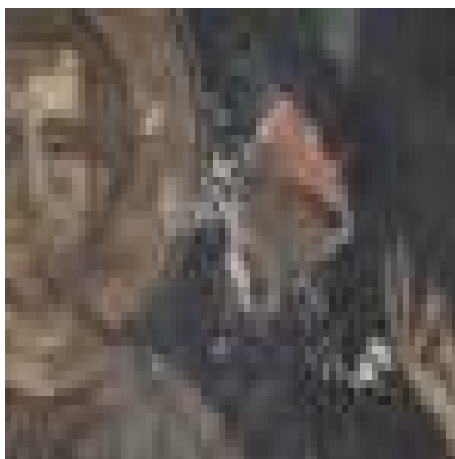

Fig.35- Lacune pronaos, partea
superioră

Fisuri și crăpături. – pe suprafața stratului suport se observă fisuri și crăpături multiple în urma desprinderilor și burdușelilor stratului suport, degradări cauzate de diferite tipuri de umiditate și de mișcările seismice.

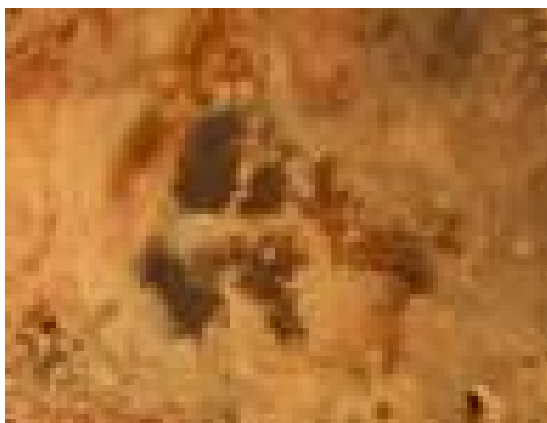

Fig 36- Pridvor

Fig 37- Pronaos

Fig 38- Arcada zidului despărțitor al pronaosului de naos

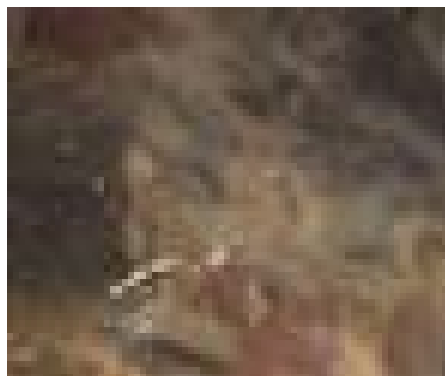

Fig 39- pronaos

Zgârieturi și lovituri. – accidentale sau premeditate (nume, texte etc.) - se regăsesc în mod preponderent în zona de trafic și util-liturgică ca urmare a unor acțiuni voluntare sau involuntare. Dacă ponderea și profunzimea loviturilor este extrem de mică nu același lucru se poate spune despre zgârieturi care au dimensiuni variabile ca lungime, lățime sau profunzime.

Fig 40- Pronaos

Fig 41- pronaos

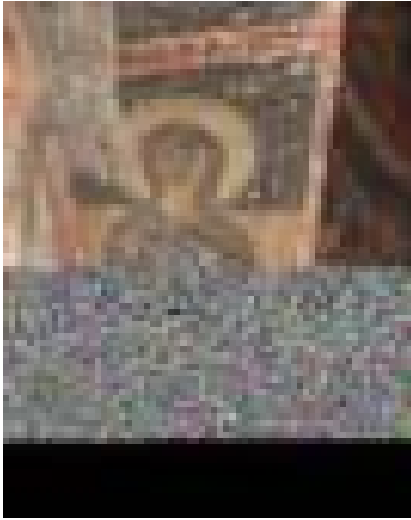

Fig 42- Pronaos, zona inferioara

Fig 43- pronaos

4.3. Pelicula de culoare

Datorită tehnicii de execuție ce nu întotdeauna este stăpânită corespunzător, în funcție și de etapele istorice (1793 – 1795 – 1891), calității materialelor folosite, condițiilor de microclimat, diferitelor tipuri de umiditate, intervențiilor necorespunzătoare efectuate în timp, repictărilor, precum și mișcărilor seismice, pelicula de culoare prezintă o multitudine de degradări, multe dintre acestea fiind active:

Pulverulențe-pierderea coeziunii – zonele afectate se desfașoară pe întreaga suprafață decorată. Pierderea coeziunii stratului pictural este

determinată de slabirea sau pierderea stratului de carbonat de calciu sau unor „vernisări” necorespunzătoare, pelicula de culoare devenind sensibilă la acțiunea unor factori mecanici (în urma intervențiilor de

îndepărtare a diferitelor depuneri de praf, fum, insecte, etc.), și în urma diferitelor tipuri de umiditate. În acest caz, unde fragilitatea peliculei de culoare este pronunțată, consolidarea stratului de culoare trebuie asociată cu operațiunea de curățire și tratamentul sărurilor. Simțul măsurii, discernământul și atitudinea precaută privind intervenția de curățire a peliculei de culoare fragilă este legată firesc de imaginea finală și prezentarea estetică a originalului.

Fig 46, 47- Depuneri de fum si gudroane-
altar

Pictura murală, atât la exterior cât și la interior, prezintă la diferite niveluri de intensitate și întindere degradări de natură fizică și chimică sau combinate, determinate de conjunctura condițiilor topoclimatice naturale, a naturii și structurii materialelor și a nivelului de afectare a monumentului datorate activității umane. În general, acțiunile deterioare au un grad mare de interdependență, prezența uneia determinând apariția unui lanț întreg de alte procese.

Testul nr. 1

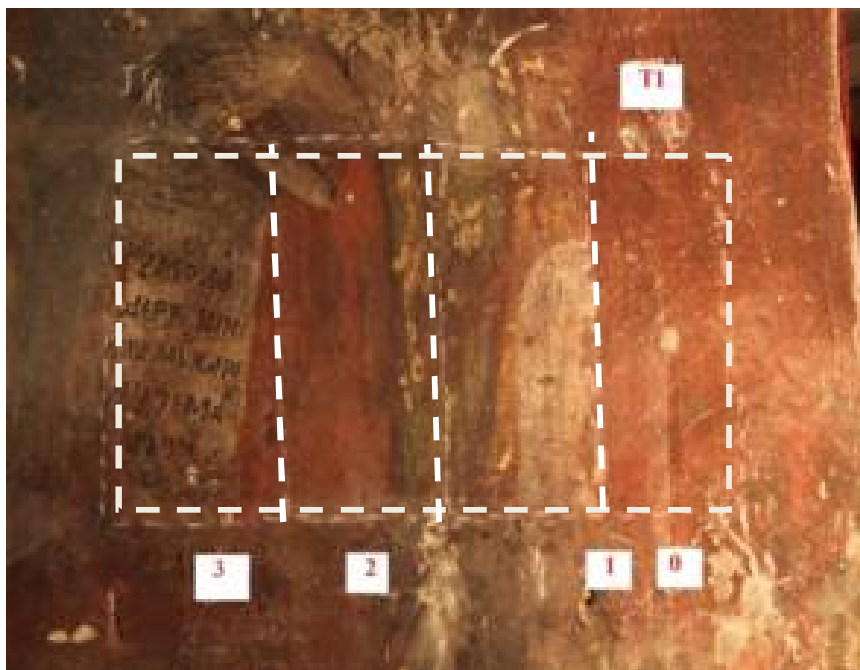
Monument : Biserica Sfantul Nicolae si Cuvioasa Paraschiva-Greblesti

Amplasare: pronaos, peretele sud , registrul sfinților în picioare;

Obiectiv : teste de absorbție-aderență a peliculei de culoare, curățarea depunerilor aderente și neaderente, îndepărtarea repictarilor în ulei

Dimensiuni : 16/22 cm

Metodologia intervenției:

Starea de conservare

Zona pe care s-a efectuat testul a fost cercetată cu ochiul liber, lupă și microscop mobil, lumină puternică perpendicular și razantă pe suprafață, pentru a determina eventualele desprinderi, solziri sau pulverulențe precum și repictarea în ulei.

În a doua etapă s-au efectuat teste de aderență și absorbție a stratului de culoare, determinându-se astfel starea de conservare a zonei cercetate.

Zona cercetată prin testul nr.1 se prezintă într-o stare de conservare relativ bună, pelicula de culoare fiind acoperită cu o repictare în ulei, depuneri aderente și neaderente (praf, fum, gudroane).

Metodologie de lucru

Proba s-a efectuat într-o zonă unde pelicula de culoare nu prezintă urme de desprinderi ale stratului suport față de zidărie, exfolieri, solziri sau pulverulențe, observații puse în evidență prin testele de aderență, absorbție și acustice. Intervențiile s-au realizat prin metode mecanice și fizico-mecanice.

După îndepărtarea depunerilor neaderente cu ajutorul pensulelor moi, s-a efectuat testul de curățare folosind o compresă(hârtie absorbantă) cu soluția A de repictări (40% A.E.A., 40% Xilen, 20% diclormetan, ulei de in crud + 10 picături de amoniac). Timpul de actiune al solutiei fiind diferit (3-10 min). A urmat descărcarea suprafeței cu apă, cu bureți moi având o textură fină, rezultatul fiind optim.

Testul nr. 2

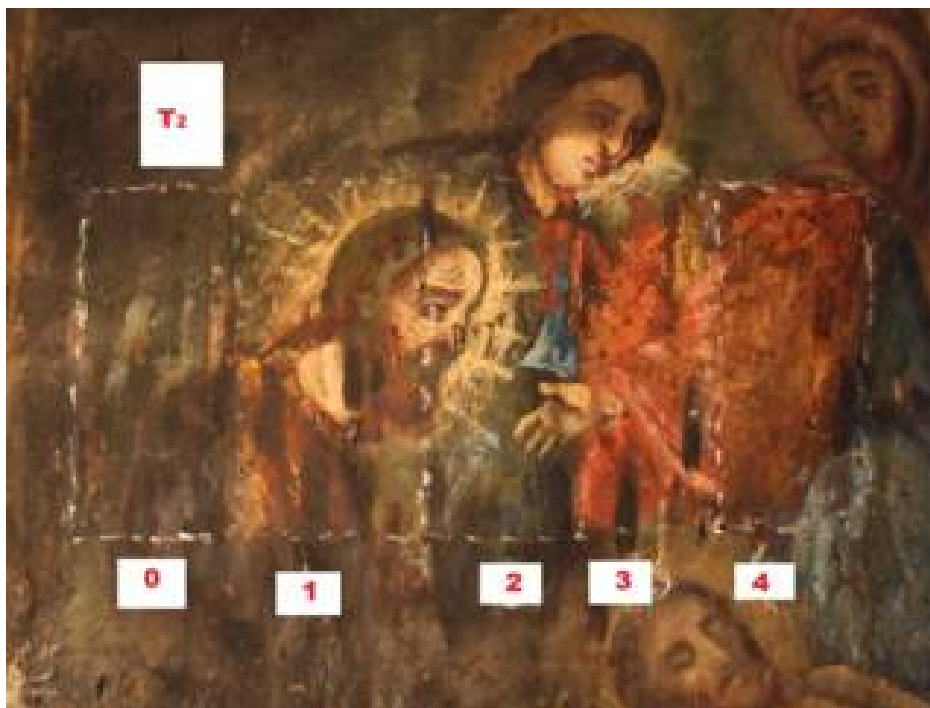
Monument : Biserica Sfântul Nicolae și Cuvioasa Parascheva-Greblești

Amplasare: pronaos, peretele de nord, scena Muceniciile Sfinților Leontie, Macrotie, Cronidis, Serafaion;

Obiectiv : teste de absorbție-aderență a peliculei de culoare, curățarea depunerilor aderente și neaderente, îndepartarea repictarilor în ulei.

Dimensiuni : 16/22 cm

Metodologia intervenției:

Starea de conservare

Zona pe care s-a efectuat testul a fost cercetată cu ochiul liber, lupă și microscop mobil, lumină puternică perpendicular și razantă pe suprafață, pentru a determina eventualele degradări. Aria cercetată prin testul nr.2 se prezintă într-o stare de conservare bună, dar este complet repictată în ulei și prezintă depuneri aderente și neaderente (praf, fum, gudroane).

Metodologie de lucru

Proba s-a efectuat într-o zonă unde pelicula de culoare nu prezintă urme de desprinderi ale stratului suport față de zidărie, exfolieri, solziri sau pulverulențe, observații puse în evidență prin testele de aderență, absorbție și acustice. Intervențiile s-au realizat prin metode mecanice și fizico-mecanice. Au fost efectuate testele de absorbție și aderență. După îndepărtarea depunerilor neaderente cu ajutorul pensulelor moi, s-a efectuat testul de

curățare folosind o compresă(hârtie absorbantă) cu soluția A de repictări (40% A.E.A., 40% Xilen, 20% diclormetan, ulei de în crud + 10 picături de amoniac). Timpul de acțiune al soluției fiind diferit (3-5 min). A urmat descărcarea suprafeței cu apă, cu bureți moi având o textură fină, rezultatul fiind optim.

Stratul de culoare a rămas cu un aspect unitar și uniform acolo unde soluția a fost lăsată să acționeze mai mult timp și după limpezirea suprafeței cu apă.

Testul nr. 3

Monument : Biserica Sfântul Nicolae și Cuvioasa Parascheva-Greblești

Amplasare: altar

Obiectiv : teste de absorbție-aderență a peliculei de culoare, curățarea depunerilor aderente și neaderente, îndepărtarea repictărilor în ulei

Dimensiuni : 16/22 cm

Metodologia intervenției:

Stare de conservare

Zona pe care s-a efectuat testul a fost cercetată cu ochiul liber, lupă și microscop mobil, lumină puternică perpendicular și razantă pe suprafață, pentru a determina eventualele degradări. Aria propusă pentru acest test este repictată în ulei și prezintă depuneri aderente și neaderente (fum, praf).

În a doua etapă s-au efectuat teste de aderență și absorbție a stratului de culoare, determinându-se astfel starea de conservare a zonei cercetate.

Zona vizată pentru test este într-o stare de conservare bună.

Metodologie de lucru

Proba s-a efectuat într-o zonă unde pelicula de culoare nu prezintă urme de desprinderi ale stratului suport față de zidărie, exfolieri,

solziri sau pulverulențe, observații puse în evidență prin testele de aderență, absorbție și acustice. Intervențiile s-au realizat prin metode mecanice și fizico-mecanice. Au fost efectuate testele de absorbție și aderență. După îndepărtarea depunerilor neaderente cu ajutorul pensulelor moi, s-a efectuat testul de curățare folosind o compresă(hârtie absorbantă) cu soluție pentru repictări B" conținând (25% A.E.A., 25% Xilen, 50% Diclormetan, ulei de in crud+câteva picături de amoniac.). A urmat descărcarea suprafeței cu apă, cu bureți moi având o textură fină, rezultatul fiind optim.

.

Observații: se remarcă aceleași calități tehnice deosebite ale stratului de intonaco și a peliculei de culoare, acolo unde fresca este vizibilă datorită îndepărtării stratului de ulei.

Testul nr. 4

Monument : Biserica Sfântul Nicolae și Cuvioasa Parascheva-Greblești

Amplasare: Perete nord, pronaos.

Dimensiuni : 16/16 cm

Metodologia intervenției:

Acest test s-a realizat în două etape. În prima etapă s-a folosit o soluție soluție (150ml A.E.A, 100 ml esente 50%+white spirit 50%+terebentina și câteva picături de ulei de in saponificat cu amoniac, compresa acționând 10 minute pe suprafață. Rezultatul nu este satisfactor.

În a doua etapă, s-a îmbibat o compresă cu soluția de repictări B (vezi testul 3), timpul de acțiune pe suprafață fiind același. Deaceastă dată însă, rezultatul a fost optim.

Testul nr. 5

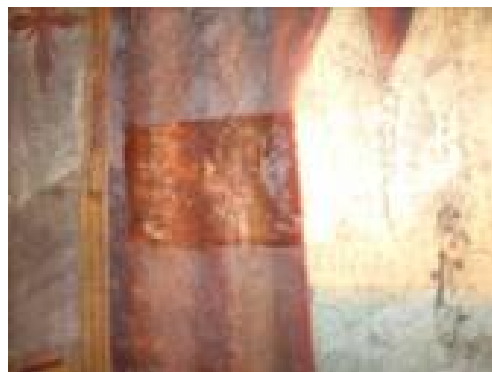
Monument : Biserica Sfântul Nicolae și Cuvioasa Parascheva-Greblești

Amplasare: altar

Obiectiv : teste de absorbție-aderență a peliculei de culoare, curățarea depunerilor aderente și neaderente, îndepărtarea repictarilor în ulei

Dimensiuni : 16/22 cm

Metodologia interventiei :

Starea de conservare

Zona pe care s-a efectuat testul a fost cercetată cu ochiul liber, lupă și microscop mobil, lumină puternică perpendicular și razantă pe suprafață, pentru a determina eventualele degradări. Aria propusă pentru acest test este repictată în ulei și prezintă depuneri aderente și neaderente (fum, praf).

În a doua etapă s-au efectuat teste de aderență și absorbție a stratului de culoare, determinându-se astfel starea de conservare a zonei cercetate.

Zona vizată pentru test este într-o stare de conservare bună.

Metodologie de lucru

Proba s-a efectuat într-o zonă unde pelicula de culoare nu prezintă urme de desprinderi ale stratului suport față de zidărie, exfolieri, solziri sau pulverulențe, observații puse în evidență prin testele de aderență, absorbție și acustice. Intervențiile s-au realizat prin metode mecanice și fizico-mecanice. Au fost efectuate testele de absorbție și aderență. După îndepărtarea depunerilor neaderente cu ajutorul pensulelor moi, s-a efectuat testul de curățare folosind o compresă (hârtie absorbantă) imbibată cu soluție (150ml A.E.A, 100 ml esență 50%+white spirit 50%+terebentina și câteva picături de ulei de în săponificat cu amoniac).

A urmat descărcarea suprafeței cu apă, cu bureți moi având o textură fină, rezultatul fiind nesatisfăcător

---

Teste de îndepărtare a repictării în ulei

Testul nr. 6

Monument : Biserica Sfântul Nicolae și Cuvioasa Paraschiva-Greblești

Amplasare: Altar

Obiectiv : teste de curățare a repictării în ulei

Dimensiuni : 16/22 cm

Metodologia intervenției:

Starea de conservare

Suprafata propusa testului prezintă repictare în culori de ulei, depuneri aderente și neaderente.

Metodologia de lucru

Pentru îndepărtarea depunerilor neaderente s-a folosit o pensula moale, iar pentru a îndepărta repictarea în ulei s-a folosit Compresă celulozică imbibată cu, , "soluție pentru repictări B" conținând (25% A.E.A., 25% Xilen, 50% Diclormetan, ulei de in crud+câteva picături de amoniac.) cu timp de acțiune de 10 minute.

După această operațiune, s-a insistat asupra urmelor de pigment de ulei rămase, prin frotarea unui tampon de vată îmbibat cu soluția de repictări, dar și acționând cu un bisturiu cu lamă exarjabilă pe suprafață.

Rezultatul este optim.

Testul nr. 7

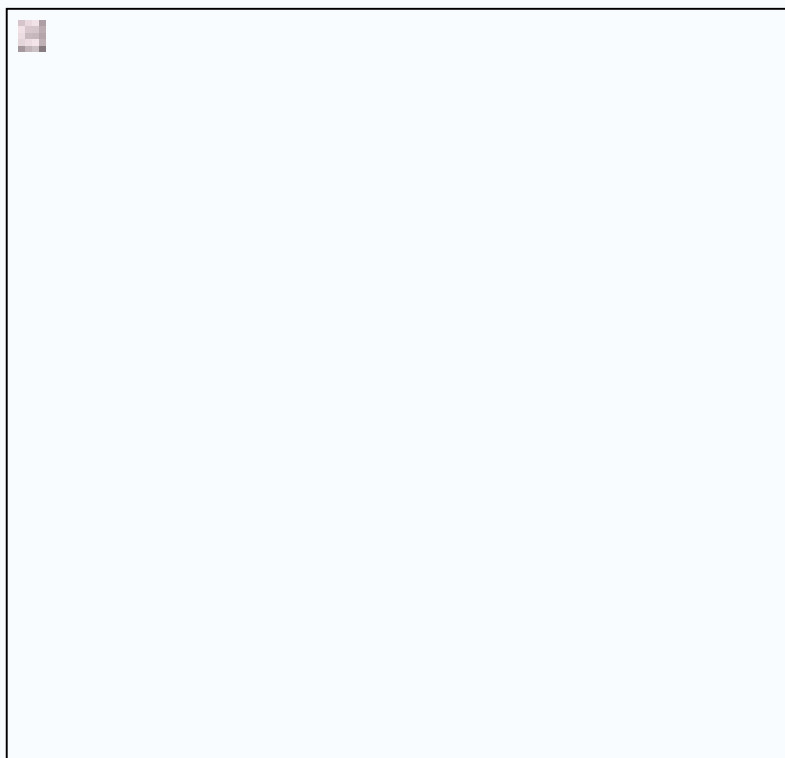
Monument : Biserica Sfântul Nicolae și Cuvioasa Paraschiva-Greblești

Amplasare: Naos

Obiectiv : teste de curățare a repictării în ulei

Dimensiuni : 16/22 cm

Metodologia intervenției:

Starea de conservare

Suprafața propusă testului prezintă repictare în culori de ulei peste stratul original de culoare pictat în frescă, depuneri aderente și neaderente.

Metodologia de lucru

Pentru îndepărtarea depunerilor neaderente s-a folosit o pensula moale, iar pentru a îndepărta repictarea în ulei s-a folosit o compresă celulozică îmbibată cu, "soluție pentru repictări B" conținând (25% A.E.A., 25% Xilen, 50% Diclorometan, ulei de in crud+câteva picături de amoniac.) cu timp de acțiune diferit, între 3-10 minute.

După această operațiune, s-a insistat asupra urmelor de pigment de ulei rămase, prin frotarea unui tampon de vată îmbibat cu soluția de repictări, dar și acționând cu un bisturiu cu lamă exarjabilă pe suprafață.

S-a constatat ca rezultatul optim se obține atunci când timpul de acțiune al soluției de repictare este de 10 minute.

Testul nr. 8

Monument : Biserica Sfântul Nicolae și Cuvioasa Parascheva-Greblești

Amplasare: Naos

Obiectiv : teste de curățare a repictării în ulei

Dimensiuni : 16/22 cm

Metodologia intervenției:

Starea de conservare

Suprafața propusă testului prezintă repictare în culori de ulei peste stratul original de culoare pictat în frescă, depuneri aderente și neaderente.

Metodologia de lucru

Conform cu metodologia utilizată la testul 6.

Testul nr. 9

Monument : Biserica Sfântul Nicolae și Cuvioasa Parascheva-Greblești

Amplasare: absida de sud spre altar

Obiectiv : teste de curățare a repictării în ulei

Dimensiuni : 16/22 cm

Metodologia intervenției: Conform cu metodologia utilizată la testul 7

Testul nr. 10

Monument : Biserica Sfântul Nicolae și Cuvioasa Parascheva-Greblești

Amplasare: absida de sud spre altar

Obiectiv : teste de curățare a repictării în ulei

Dimensiuni : 16/22 cm

Metodologia intervenției:

Starea de conservare

Suprafata propusă testului prezintă repictare în culori de ulei peste stratul original de culoare pictat în frescă, depuneri aderente și neaderente.

Metodologia de lucru

Pentru îndepărtarea depunerilor neaderente s-a folosit o pensulă moale, iar pentru a îndepărta repictarea în ulei s-a folosit compresă celulozică îmbibată cu "soluție pentru repictări B" conținând (25% A.E.A., 25% Xilen, 50% Diclormetan, ulei de in crud+câteva picături de amoniac.) cu timp de acțiune de 10 minute.

După această operațiune, s-a insistat asupra urmelor de pigment de ulei rămase, prin frotarea unui tampon de vată îmbibat cu soluția de repictări, acționând în același timp cu un bisturiu cu lamă exarjabilă pe suprafață.

În urma acestui test a fost scos de sub repictarea în ulei a unui chip de înger.

7.2. Sondaje stratigrafice- macrostratigrafii

Sondaje stratigrafice s-au efectuat în toate compartimentele bisericii pentru a se ajunge la concluzia că sub repictarea în ulei se pastrează pictura originală în frescă.

Fig.49-56- Stratigrafii realizate în încăperile bisericii pictura a fost realizată în frescă

În pridvor s-a realizat o stratigrafie, iar aceasta a aratat faptul că sub pictura în ulei nu există altă pictură.

7.3. Masurători de temperatură și umiditate

Evoluția umidității relative, a umidității absolute și a temperaturii în timpul aplicării modulului restaurare-conservare.

Nr	Data	Ora	<i>U.R. interior</i>	<i>T° interior</i>	<i>U.R. exterior</i>	<i>T° exterior</i>	<i>U.A. interior</i>
	17.V.	14	69%	18°C	55%	18°C	10,5
	18.V	14	70%	18°C	62%	19°C	10,5
	19.V	15	67%	18°C	48%	20°C	11
	20.V	13	58%	18°C	52%	22°C	9
	22.V	14	71%	18°C	55%	22°C	11,1
	23.V	14	67%	19°C	52%	24°C	11
	24.V	14	70%	19°C	46%	28°C	11,1
	25.V	13	71%	19°C	48%	27°C	11,7
	26.V	14	69%	19°C	55%	26°C	11,2
	27.V	16	66%	18,5°C	52%	23,5°C	9,8
	28.V	14	68%	18°C	41%	24°C	10,4
	29.V	15	71%	19°C	40%	26°C	11,7
	30.V	14	70%	19°C	48%	27°C	11,1

	31.V	14	75%	18°C	53%	28°C	11,1
--	------	----	-----	------	-----	------	------

8. Propuneri privind intervențiile de conservare-restaurare

8.1. Intervenții la stratul de culoare

8.1.1. Consolidarea stratului de culoare

a) *În altar, naos și în pronaos*, suprafețe pictate în frescă, consolidarea se va efectua cu dispersie de cazeinat de calciu în concentrație de 2% aplicată prin foia japoneză.

b) **În cazul zonelor din pridvor pictate în ulei**, consolidarea se va face cu Paraloid B72 în concentrație de 3%. Soluția se va aplica prin intermediul foiei japoneze, iar presarea pentru refacerea adeziunii stratului de culoare ce prezintă solziri sau exfolieri se va face prin intermediul unei folii de melinex cu un rulu de cauciuc.

Zonele care necesită biocidare vor fi tratate cu Simtosept QR 15 în concentrație de 1-2 % substanță activă. Substanța va fi aplicată prin pulverizare.

8.1.2. Îndepărtarea mortarelor necorespunzătoare

Mortarele ce conțin ciment în combinație cu var și nisip afectează structura mortarelor originale prin aportul de săruri specifice, tensiunile diverse datorate diferențelor de densitate și coeziune și nu în ultimul rând, datorită debordărilor peste materia picturală originală.

Aceste mortare prezente pe unele zone ca și chituri pentru lacune și fisuri, acoperind suprafețe cu pictură, sau ce depășesc nivelul originalului vor fi îndepărtate mecanic. Marginile lacunelor vor fi asigurate în timpul operațiunilor de decapare, cu hartie pelur.

Îndepărtarea se va face după aplicarea unei comprese celulozice umectate cu carbonat de amoniu în concentrație de 5%, timp de 15 minute. Mortarul cedează lăsând o peliculă superficială pe suprafața originală.

8.1.3. Curățarea preliminară a stratului de culoare- depuneri neaderente

Această operațiune se va executa cu pensule moi de diferite grosimi și are ca obiectiv îndepărtarea diverselor tipuri de depuneri neaderente (praf, pânze de păianjen, microorganisme). Zonele cu pierdere mare de coeziune nu vor fi desprăfuite, materialul străin se va prelua cu bastoncinii cu vată, fără a se atinge originalul. Operațiunea se desfășura în paralel cu consolidarea peliculei de culoare.

8.1.4. Curățarea prin procedee fizico-chimice și acțiune mecanică a depunerilor aderente

Se folosesc metode combinate în funcție de consistența acumulărilor. Compresa din celuloză peste un strat de foiță japoneză. Timpul de contact și concentrația cât mai mici, dar suficient de puternice pentru solubilizarea depunerilor existente. Zona pe care se intervine va fi de mici dimensiuni pentru a putea fi bine controlată.

8.1.4.1. Curățarea depunerilor aderente de fum

Pe zonele pictate *în frescă* (altar, naos, pronaos) se va folosi o compresă celulozică îmbibată în soluție de carbonat de amoniu în concentrații cuprinse de până la 8- 10% în apă demineralizată, cu timp de acțiune 5-10 minute. Această compresă celulozică se aplică peste o foiță japoneză.

Pe zonele cu depuneri puternic aderente se va interveni cu soluția 1(alcool etilic absolut 20%, esențe 80% și ulei de în crud + amoniac- 10 picături) sau cu solutii mai puternice prin mărirea concentrației de alcool etilic absolut.

8.1.4.2. Curatarea gudroanelor puternic aderente

În *altar, naos și pronaos* metodologia aplicată este aceeași ca la curățarea depunerilor aderente cu mențiunea că depunerile puternic aderente pot fi înlaturate și mecanic cu gume moi, în mediul umed, punctual, după ce compresa celulozică a fost menținută 10-15 min .

În pridvor, unde pictura este executată în ulei, acest tip de depuneri pot fi înlaturate mecanic cu bisturiul în paralel cu utilizarea soluției 3(100ml alcool izopropilic, 150 ml esențe, 10 picături ulei saponificat) cu adaos de diclormetan în proporție de până la 50 % după caz.

8.1.4.3. Curățarea depunerilor de ceară

Scurgerile de ceară de pe suprafață se îndepărtează mecanic cu bisturiul, iar urmele care rămân se îndepărtează prin frotare locală cu tampoane îmbibate în xilen.

8.1.4.4. Curatarea repictarilor „al seco”

Repictările în ulei, prezente în altar, naos și pronaos, vor fi îndepărtate utilizând metodologia folosită la testul 6, folosind mijloace fizico-chimice și mecanice.

Se va folosi soluția B de repictări conținând (25% A.E.A., 25% Xilen, 50% Diclormetan, ulei de in crud+câteva picături de amoniac.) cu timp de acțiune de 10 minute.

După această operațiune, se va insista asupra urmelor de pigment de ulei rămase, prin frotarea unui tampon de vată îmbibat cu soluția de repictări, acționând în același timp cu un bisturiu cu lamă exarjabilă pe suprafață.

8.2 . Îndepărtarea prin procedee fizico-chimice a eflorescentelor solubile

Îndepărtarea sărurilor solubile, în cazul de față sulfatul de calciu- se va realiza prin mijloace chimice, utilizând comprese cu apă distilată, la nevoie cu carbonat de amoniu utilizat tot în comprese într-o concentrație de 4-5% . Mijloacele mecanice utilizate vor fi: bureți wischab de diverse durități, bastoane de fibră de sticlă, bisturie.

8.2.1. Curatarea fizico-mecanică a depunerilor și a sărurilor insolubile

Se va aplica o soluție de carbonat de amoniu 8% cu timp de acțiune 15-20 min., după care suprafața va fi bine curățată cu apă demineralizată.

Sărurile care nu vor ceda se vor îndepărta cu ajutorul bisturiului urmărind ca prin mișcare să nu strapeze fragmente de materie picturală.

Degajarea se va produce progresiv pentru a nu antrena, odată cu volumul mare de murdărie aderență materia picturală originală.

Se va lăsa o peliculă superficială pentru a nu îndepărta și pelicula friabilizată de microexplozii. Îndepărtarea materiilor se face rămânând reziduri superficiale care vor fi îndepărtate ulterior.

8.3. Interventii la nivelul stratului suport

8.3.1. Asigurarea provizorie a marginilor stratului suport desprins sau fracturat

Desprinderile amarate parțial de structura stabilă, în armătura de material de consolidare (câlți) se asigură cu hârtie japoneză cu ajutorul CMC-ului.

Desprinderile oarbe vor fi depistate prin ciocănire ușoară cu degetul detectând arealul pe care se desfășoară și nivelul (distanța interfacială) de desprindere. Se vor asigura cu hârtie japoneză prinsă în CMC. CMC-ul se aplica prin foița de hartie japoneză prin pensulare.

8.3.2. Indepartarea mortarelor necorespunzatoare

Această operațiune va consta în degajarea/curățarea reparațiilor de mortare necorespunzătoare de la marginile stratului suport, din lacune, crăpături și fisuri.

Reparațiile anterioare au fost realizate cu diferite tipuri de mortare și anume: în crăpături și lacune profunde exista mortare de var - nisip cu adaos

de ciment, iar atât în fisuri cât și în ultimul strat (aplicat peste marginile lacunelor) mortarul are în compoziție ipsos.

Într-o primă fază se vor efectua sondaje stratigrafice pentru identificarea atât a extinderii lacunelor, fisurilor și crăpăturilor, cât și a limitelor acestora.

Decaparea se va realiza succesiv, cu diverse mijloace mecanice (bisturie, dălți mici, ciocănele) operațiunea fiind ajutată prin umezirea suprafețelor respective. În zonele în care mortarele depășesc marginile lacunelor, intervenția se va face cu mare atenție, ținându-se cont de aderența la pelicula de culoare și de păstrarea geometriei lacunei.

8.3.3. Asigurarea marginilor stratului suport desprins, fracturat

Prin această operațiune se obține stabilizarea fragmentelor franjurate ale marginilor desprinse. Asigurarea se va face cu hârtie pelur și adeziv (carboximetilceluloză). Hartia pelur va fi aplicată urmărindu-se traiectul marginilor lacunelor.

8.3.4. Tivirea marginilor stratului suport

Înainte de realizarea propriu-zise a operațiunii, zonele respective vor fi curățate de diversele depuneri (praf, funingine, acumulări de gudroane). Curățarea se va efectua prin mijloace mecanice uscate cu pensule și prin direcționarea unui jet de aer, alternându-se cu umezirea suprafeței cu ajutorul pulverizatorului și a pensulelor.

Straturile de mortar vor fi aplicate succesiv pe suprafața umezită în prealabil pentru a asigura o bună aderență a acestuia la stratul suport.

Mortarul folosit va avea în compoziția sa 1 p var și 1 p nisip cu granulație mică cu adaos de praf de marmură.

Ultimului strat de mortar aplicat i se va imprima o textură rugoasă, cu ajutorul bureților, pentru aderența ulterioară a materialelor de umplere.

8.3.5. Chituirea crăpăturilor , fisurilor și lacunelor

Operațiunea se va realiza prin aplicarea în profunzimea fisurii a unui mortar de var și nisip (1p var hidratat și 2p nisip cu granulație medie), în straturi succesive. Fisurile vor fi inițial curățate și umezite.

Chituirile lacunelor neintegrabile vor fi realizate sub nivel, ultimul strat primind o textură rugoasă pentru aderența straturilor următoare.

Pe lacunele integrabile cromatic chiturile vor fi executate la nivelul originalului aplicandu-li-se la finisare o structură cât mai apropiată de original.

În final, marginile fisurilor vor fi curățate de eventualele halouri sau urme de mortar apărute în urma chituirii.

Pe suprafețele pictate în ulei, fiind poroase (*pridvor*) chitul va fi la fel de poros finisat, imitând suprafața originală.

Imitarea porozității originalului se va urmări și la suprafețele *pictate în frescă (altar, naos, pronaos)*.

8.3.6.Tratarea lacunelor de întindere mică și medie ale stratului suport din câmpul pictural

În acest caz, propunem aducerea lor la nivel folosindu-se un mortar cât mai asemănător și compatibil cu cel original. În urma analizelor fizico - chimice asupra mortarului original s-a putut determina compoziția acestuia. Astfel, propunem folosirea unui mortar având aceeași compoziție. (Vezi componența mortarelor în rezultatele analizelor chimice)

Operațiunea se execută prin aplicarea în straturi a mortarului preparat urmărind denivelările suprafeței murale. Mortarul se va aplica cu mare atenție, fără a se depăși marginile lacunelor, încercându-se păstrarea aspectului suprafeței înconjurătoare.

8.3.7. Tratarea câmpurilor mari lacunare din stratul suport

Propuneri:

a. Aplicarea unui strat de mortar sub nivel cât mai asemănător ca textură și culoare cu stratul suport original. Suprafețele tratate sub nivelul stratului pictural vor primi nu numai o tonalitate adecvată ci și o textură, compatibilă cu aspectul mural al originalului. Se va ține cont de calitatea cromatică a mortarelor, care se obține atât din prelucrarea suprafeței cât și din calitatea componentelor introduse în compoziție.

b. O propunere alternativă ar fi aducerea la nivelul stratului suport original a câmpurilor mari lacunare.

8.2.8.Consolidarea stratului suport desprins de zidarie prin injectare

Metodologie de lucru:

- zonele desprinse vor fi detectate prin examinări acustice, limitele lor fiind ulterior marcate pe relevee;

- realizarea orificiilor de injectare cu mașini manuale, îndepărtarea prafului cu ajutorul periformelor și deschiderea capilarelor prin injectarea cu apă alcoolizată;

- montarea definitivă a acelor de seringă sau a sondelor;
- obturarea fisurilor superficiale cu hârtie pelur și chituirea fisurilor de dimensiuni mai mari cu mortar de var - nisip;

- injectarea propriu - zisă: operațiunea se poate realiza cu un amestec de var hidratat și **LEDAN TB 1 cu adaos de apă pentru fluidizare**, sau cu **PLM M**. Pentru fluidizarea Ledan-ului sunt necesare 80 de părți de apă; se amestecă cu grijă și la viteză minimă timp de 5 minute până la obținerea unei compoziții omogene apoi se filtrează printr-o sită metalică cu o granulometrie de cca 1 mm.

- După încheierea procesului de consolidare prin injectare, se vor îndepărta acele de seringă iar orificiile rămase goale vor fi obturate prin chituire cu mortar de var și nisip.

Desprinderile amarate parțial se vor desprăfui în funcție de posibilitatea de intervenție și prin microaspirație după care se va injecta apă alcoolizată (3%), cu ajutorul unei seringi, prin perforarea foitei japoneze, volumul de apă alcoolizată depinzând de marimea desprinderilor, de gradul de absorbție al suprafețelor interne și de durata de intervenție.

Desprinderile oarbe se vor desprăfui cu ajutorul unei pere de cauciuc și se vor trata prin injectarea de apă alcoolizată în concentrație de 3%, în timp și cu volume diverse, în funcție de arealul pe care se desfășoară desprinderea.

La desprinderile amarate parțial se va injecta PLM-I sub formă de fluid, prin perforarea foiței japoeze în diverse zone accesibile, urmărind cu atenție să nu se producă o explozie a consolidantului și materiei picturale datorită presiunilor cu care se operează.

La desprinderile oarbe se va injecta PLM-I sub formă fluidă, în etape, se va ciocăni ușor cu degetul pentru o depunere și pătrundere uniformă a materiei injectate în zonele în care desprinderile sunt între intonaco și arriccio și se va avea grijă ca presiunea creată să nu afecteze planeitatea suprafeței picturale. Se vor asigura sisteme mecanice de presare a suprafețelor care vor fi montate în momentele următoare injectării și se va acționa intermitent, lent pentru a nu afecta integritatea peliculei picturale.

9. Propuneri de prezentare estetică finală

Integrarea cromatică se va face ținând cont de instanțele, estetice și de particularitățile de interpretare critică a picturii murale în discuție.

Având în vedere că lacunele provoacă o percepere a imaginii distorsionată, de multitudinea de insule albe, mai mici sau mai mari, mai adânci sau superficiale care au tendința de a se interpune optic între obiect și privitor, receptarea fiind mai curând a degradărilor decât a operei. Lacunele provoacă această tulburare a imaginii prin faptul că tind să devină forme și figuri în contextul pictural denaturând sensul inițial și totodată sub aspect formal se prezintă ca întrerupere a continuității formelor. Problema critică a reintegrărilor impune reducerea acestei

denaturări în vederea redării maximului de prezență autentică, păstrând unicitatea operei ca document original și istoric.

Reconstituirea se justifică estetic doar facilitând perceperea unității potențiale a operei de artă prin restabilirea continuității formelor și întreruperea acestora unde începe ipoteza.

Integrarea lacunelor stratului de culoare în tehnica “velatura”

Zonele pe care se aplică velatura sunt în general lacunele cu dimensiuni mari dar și cele de dimensiuni mici (eroziuni, uzuri) .

Integrarea cromatică urmărește anularea efectului optic de a precede planul pictural de către planul “micilor “puncte albe și a le plasa în plan retras, secund celui al picturii originale. Intervenția va fi lizibilă fiind raportată la original. Pentru aceasta vor fi utilizate culori pe bază de apă, ușor reversibile.

*integrarea în “**tratteggio**” a lacunelor chituite*

Lacunele chituite vor fi integrate în tehnica tratteggio. Pe acest suport se va interveni cu un tratament cromatic care va transpune modeleul și desenul în sistem de hașuri bazat pe “principiul diviziunii tonurilor”.

Tehnica are dublu scop, primul să se distingă retușul și al doilea să împiedice prin caracterul său mecanic orice urmă de expresie personală a restauratorului.

Tratteggio se va considera ca subsistent al stratului pictural dispărut. Se realizează prin trasarea unor liniuțe verticale. Tonurile de culoare sunt aplicate prin juxtapunere și suprapunere a culorilor, reconstituind tonul și modeleul urmărit.

Culorile ce se vor folosi la retușul cromatic vor fi pe bază de apă (acuarela) .